

Essay

Gezocht: praktisch ingestelde collega's in de warmtetransitie.

Met een flink dosis aanpassings- en doorzettingsvermogen.

Samenvatting

Eén van de zaken benoemd door Minister Jetten in zijn brief omtrent de marktordering van warmtenetten is de noodzaak om tijdens de zogenaamde ingroeiperiode de "publieke realisatiekracht" te versterken. Cruciaal hierbij is het borgen van de juiste kennis en expertise binnen gemeenten om de transitie-opgave adequaat op te kunnen pakken. Vaak wordt gedacht dat de benodigde kennis vooral technisch van aard is. In de praktijk blijkt dat gemeenten in de warmtetransitie tegen hele andere complexiteiten aanlopen, buiten het blikveld van de commerciële bedrijven en van het publiek. Het afstemmen van beleid, verzilveren van koppelkansen, vooruitdenken namens verschillende doelgroepen en zorgen voor een betaalbaar en haalbaar aanbod aan wijkbewoners zijn de zaken waar ambtenaren in de warmtetransitie mee worstelen. Het beschikbare aanbod van cursussen, leerlijnen en webinars past niet bij de praktische vragen die bij gemeenten momenteel leven als ze overgaan tot uitvoering van hun transitievisies warmte. Waar nieuwe kennis wordt ontwikkeld en oplossingen bedacht is er te weinig uitwisseling van informatie met collega's elders in het land. Hier ligt een taak voor verschillende partijen en voor het rijk.

Weten gemeenteambtenaren te weinig van warmte?

Het is één van de veel gehoorde bezwaren op het voornemen van Minister Jetten om de warmte-infrastructuur in publieke handen te leggen, maar het vermeende gebrek aan kennis van gemeenteambtenaren als het gaat om de

warmtetransitie in de breedste zin (woningisolatie en warmtebronnen) is al langer onderwerp van discussie. Het zou voor vertraging zorgen en de doelstelling van het Klimaatakkoord in gevaar brengen. Kritiek die ik eigenlijk ook deelde vóórdat ik zelf reageerde op een vacature van programmamanager van een aardgasvrij project en betrokken raakte bij de uitvoering van een warmtenet middenin een kwetsbare wijk.

Hoe moet een gemeenteambtenaar, die tot nu toe betrokken was bij het afvalbeleid of de ruimtelijke inpassing van zonneakkers, ineens gaan kiezen tussen geothermie en oppervlaktewater als bron van warmte in een bepaalde wijk? Hoeveel kennis is er over het te verwachten rendement of van de technische hinder die zo'n project met zich meebrengt? Hoe kies je voor een bepaalde temperatuur en hoe kan je inschatten wat de kosten per Woning Equivalent (WEQ) kunnen gaan worden. Ik was enigszins verbaasd toen ik, bij het solliciteren destijds, niet in de vacaturetekst en profieleisen zag dat kennis van de warmtemarkt of een technische achtergrond een pré voor de functie waren. Nu, anderhalf jaar verder, vind ik dat deze kennis ondergeschikt is aan de andere zaken waar een ambtenaar wél kennis van moet hebben bij het aanpakken van de warmtetransitie in de volle breedte in de wijk. En tegelijkertijd begrijp ik hoe dit voor buitenstaanders een moeilijk te doorgronden boodschap is; de energietransitie had toch vooral ingenieurs nodig die elkaar uitdagen bij het uitrekenen van de verschillende Coefficient of Performance (rendement van de warmteoplossing) COP's.

Het gaat vooral om vaardigheden en motivatie, niet om technisch inhoudelijke kennis

Mijn stelling is dat in de warmtetransitie gemeenten niet per se mensen moeten zoeken die kennis meenemen van warmtetechnologieën, governance of business cases. Het kan bij aanvang nuttig zijn, omdat je dan inhoudelijk kan sparren met de vele consultants die ingehuurd worden om een bronstrategie uit te tekenen en ook "tegenwicht" kan bieden in een onderhandeling met de beoogde warmteleveranciers. Maar wanneer eenmaal de bron gekozen is gaat het project, wat de gemeente betreft, snel niet meer over de techniek. De gemeente krijgt pakweg twee grote opdrachten bij de uitvoering: Het scheppen van duidelijke kaders voor de verschillende type afnemers in het gebied enerzijds en het zoveel mogelijk combineren van opgaves in de wijk anderzijds.

Koppelkansen liggen deels in andere beleidsdomeinen

Om met dat laatste te beginnen biedt een wijkaanpak voor de warmtetransitie kansen om vele andere uitdagingen in één keer beet te pakken. Dit kan in de buitenruimte zijn: denk aan de vervanging van het riool, verbeteren van veiligheid en bereikbaarheid/mobiliteit, het uitrollen van glasvezel of het klimaatbestendig maken van bestrating. Maar in het project waar ik bij betrokken ben zien wij ook dat er achter de voordeur, mits goed vormgegeven, een belangrijke koppelkans ligt; denk aan de aanpak van (energie)armoede of van een problematiek van eenzaamheid of huishoudelijk geweld. Dit zijn uitdagingen waar enkel de gemeente een rol kan pakken of in ieder geval de regie voor naar zich toe kan trekken. Er liggen weliswaar kansen, maar de aanpak moet vervlochten kunnen worden in het bestaande beleidskader, om zo te kunnen worden bestendig. Zo is bijvoorbeeld het planten van extra vegetatie enerzijds bevorderlijk voor de biodiversiteit of het creëren van nieuwe foerageergebieden voor bijvoorbeeld vleermuizen die bij de isolatie van wooncomplexen vaak "in de weg zitten", maar de nieuwe bomen of struiken moeten anderzijds kunnen worden onderhouden door een afdeling groenbeheer. Dit brengt kosten met zich mee en trekt een wissel op een vaak al beperkte capaciteit. Er is afstemming nodig tussen de verschillende afdelingen, plannings en begrotingen. Een complexiteit die voor de buitenwereld onzichtbaar is.

De juiste voorwaarden scheppen voor alle doelgroepen is complex

Voor het scheppen van de juiste voorwaarden voor de toekomstige gebruikers van het warmtenet, moet de gemeente voor verschillende doelgroepen tegelijkertijd vooruit kunnen denken. De woningbouwcorporatie kan voor zichzelf zorgen en heeft genoeg "buying power" om een gunstige deal voor zichzelf en haar huurders te organiseren en is in bijna alle gevallen ook aanwezig aan de onderhandelingstafel. Maar de andere gebruikers zitten er doorgaans niet bij. Zo moet de gemeente denken aan appartement eigenaren binnen verenigingen van eigenaren (VvE's); welke financieringsopties zijn er nu beschikbaar en in hoeverre kan de overstap op het warmtenet door alle bewoners haalbaar en betaalbaar worden gemaakt. Ook moet de gemeente oog hebben voor de specifieke behoeftes van gemengde VvE's. Een grooteigenaar met veel huurwoningen in het pand wil bijvoorbeeld niet altijd meelaten met de rest van de eigenaren, begrijpelijk als je tegen andere voorwaarden financiering kan regelen voor je huurbezit. De gemeente moet ook een afweging maken of de gekozen warmtebron een woonlastenneutrale transitie mogelijk maakt voor iedereen in de wijk. Vaak is dat nog niet het geval voor

particuliere eigenaren van grondgebonden woningen. Dan moet de gemeente tegelijkertijd nadenken over alternatieven voor de desbetreffende eigenaren. Indien voor bepaalde doelgroepen blijkt dat het moment niet opportuun is om op een collectief warmtesysteem over te stappen (bijvoorbeeld omdat ze net een nieuwe ketel hebben aangeschaft), dan moet de gemeente vooruit plannen zodat een overstap op een later moment gerealiseerd kan worden en onder gunstige voorwaarden. Ondernemers in de wijk die ook een energietransitie door moeten kunnen maken hanteren doorgaans andere termijnen als het gaat om terugverdientijd en/of hebben mogelijk andere prioriteiten als het gaat om investeringen. Bij wijken die nu van het aardgas af gaan, zijn ondernemers of ondernemerscollectieven regelmatig niet of onvoldoende vertegenwoordigd, terwijl ze als economische motoren van de wijk dienen.

De gemeente heeft voor haar eigen panden ook een uitdaging

De gemeente is hiernaast zelf doelgroep in een warmteproject als eigenaar van panden zoals sporthallen, zwembaden, gymzalen en zorgcentra. Hiermee kan zij ook als “startmotor” dienen om de Bijdrage Aansluitkosten (BAK) omlaag te brengen door vooraf haar panden aan te bieden voor een aansluiting. Maar de realisatie van deze belofte is geen makkelijke opgave. Zo draagt de gemeente weliswaar een medeverantwoordelijkheid voor de verduurzaming van de scholen in de wijk, maar is het schoolbestuur in de lead. Zij beslissen dus in principe wat zij als warmtebron willen kiezen. Hier zal via de Wgiw mogelijk een verandering in komen, maar de school moet wel met de gemeente in gesprek over de kosten van de bijbehorende renovatie. Een voorbeeld vanuit sportaccommodaties: Een besluit om een gymzaal aan te sluiten op het warmtenet komt samen met de vraag naar de aansluitcapaciteit voor het pand in kwestie. In 2023 een oude gymzaal aansluiten, in de oorspronkelijke energetische staat, aan een collectief warmtenet is economisch mogelijk onverstandig. De trias energetica is hier, net als bij woningen, absoluut leidend; eerst isoleren en energetisch verbeteren en daarna pas de aansluiting realiseren. Hier ligt weer een puzzel voor ambtenaren om verschillende beleidsdomeinen op elkaar te laten aansluiten; is er geld beschikbaar voor de renovatie? Welk pand heeft prioriteit en wat zijn de plannen van een afdeling Onderwijs of Sport met dat pand überhaupt?

“Doorzettingsvermogen” in alle vacatureteksten

Kortom, in de warmtetransitie hebben gemeenten niet per se mensen nodig met kennis van bronnen of een diepgaande expertise van warmtenetten. De complexiteit ligt op een veel breder palet van beleidsdomeinen. De taken die de gemeente met het regisseren van de warmtetransitie erbij krijgt en moet uitvoeren, blijken vaak net niet in de bestaande processen of beleidskaders te passen. Zaken als: draagvlak creëren, regie voeren bij het ontwerp van het net (om koppelkansen te kunnen verzilveren), programmeren/plannen van aansluitingen, het aansluiten van het gemeentelijk vastgoed, faciliteren van financiering of het regelen van taken op wijkniveau vereist flexibiliteit, nieuwsgierigheid en vooral een “handen uit de mouwen” mentaliteit. Dit zou onderdeel moeten zijn van alle vacatureteksten in plaats van de eeuwige zoektocht naar universitair geschoolde ingenieurs.

Kennisuitwisseling in plaats van telkens het wiel opnieuw uitvinden

Voor alles is doorzettingsvermogen noodzakelijk omdat het doorgaans onontgonnen terrein is. Maar in elk project is een afwisseling tussen “complexiteit” en “gewoon uitvoeren” echt nodig. Al is het maar om de energie in het team te houden, maar vooral ook de vaart in het project. Het kan niet altijd zo zijn dat ambtenaren in elk warmteproject en op alle fronten tegen de stroom in moeten zwemmen. Zo is het cruciaal om praktische kennis te kunnen vergaren, waar de oplossingen al blijken te zijn gevonden. Op veel plekken in het land wordt ervaring opgedaan met zaken die verband houden met de warmtetransitie op wijkniveau. Er moet, omwille van de tijd en van de schaarste op de arbeidsmarkt, voor worden gezorgd dat de praktische kennis zo snel mogelijk wordt gedocumenteerd en beschikbaar gemaakt voor andere wijken en gemeenten.

De bestaande structuren zien in mijn ogen hier te weinig op toe. De cursussen/leerlijnen lopen over het algemeen op het tempo van de laatste deelnemende gemeenten (de “hekkensluiters”) en sluiten niet aan bij de vragen waar de meeste ambtenaren nu mee rondlopen; hoeveel meer webinars, congressen of workshops moeten worden georganiseerd over het kiezen van een bron of het zorgen voor draagvlak. De antwoorden op de vragen waar mijn collega’s en ik mee zitten staan er tot nu toe niet bij, tussen het aanbod aan cursussen en leerlijnen.

Kennisuitwisseling moet met prioriteit worden gefaciliteerd

Gemeenten hebben het delen van informatie niet als kerntaak: wie uitgevogeld heeft hoe met VvE financiering om moet worden gegaan, heeft geen tijd of budget om het met de collega-gemeenten te delen. In de al krappe arbeidsmarkt en met de beperkte middelen van het rijk om de transitie in de steden door te voeren en te registreren is er geen tijd om ook voor andere gemeenten te zorgen. Daarmee ligt het risico op de loer dat het wiel steeds weer opnieuw wordt uitgevonden van Nissewaard tot Nijverdal op de tientallen dossiers die onlosmakelijk samenhangen met een wijkaanpak van de warmtetransitie.

Hier ligt in mijn ogen een uitgelezen taak voor de VNG, Stichting Warmtenetwerk en/of voor het nieuwe Nationale programma lokale warmtetransitie (NPLW). Niet om zelf te bepalen waar de kennisbehoefte zou moeten liggen, maar om het organiseren, faciliteren en financieren van een vraaggestuurd marktplein en congressen waar ambtenaren vanuit het hele land te allen tijde gedurende het jaar informatie kunnen halen en brengen. Waar een schat aan informatie, rijp en groen, op een praktische manier wordt uitgewisseld, vragen kunnen worden gesteld en ouderwetse flipover lijstjes van do's en don'ts kunnen worden opgesteld. Ik kijk ernaar uit en zal zeker mijn bijdrage leveren.

Door Laetitia Ouillet